

הזיהום שבאי-עשייה

הר' ייץ גרינברג - ygreenberg@hadar.org

תרגום: עליזה רז-מלצר

פרשת ויקרא תשפ"א

השבוע נתחיל לקרוא בספר ויקרא, אשר מתמקד ברובו בכהנים ובתורת הקרבנות. בפרשת השבוע אנו לומדים על כללים ומטרות של חמישה קרבנות, ביניהם קרבן חטאת.

בצעירותי הצירוף העברי 'קרבן חטאת' תורגם לאנגלית כקרבן שמקריבים לאחר ביצוע חטא. אפילו בימינו, התרגום של JPS לאנגלית הוא "מנחת אשמה" (guilt offering). חוקר המקרא ג'ייקוב מילגרם שכנע אותי שהמילה "חטאת" קשורה למילה "חטוי", כלומר - טיהור. אם כן, לא נכון יותר היה לקרוא לו "קרבן טהרה"? אבל מה בעצם מטהרים?¹

ניתן לטעון כי העלאת קרבן חטאת מטהרת את החטא ובעצם מדובר בעניין סמנטי. אך הטקסט המקראי מונה סיבות נוספות להעלאת קרבן חטאת. רבים מהמעשים שבעטיים יש להעלות קרבן חטאת קשורים למי שנטמא. כתוצאה ממגע עם גויית בעל חי ולא עברה טהרה מיידית.² אותה אחד. ת למעשה הרחיב. ה או האריך. ה את טווח הטומאה בארץ ישראל המקראית. מה עניין אי-טהרה לחטא? למה צריך להקריב קרבן בעוון אי-טהרה? מצד שני, יש הגיון בפתרון לבעיית טומאה באמצעות קרבן טהרה. אבל מה הקשר לחטא?

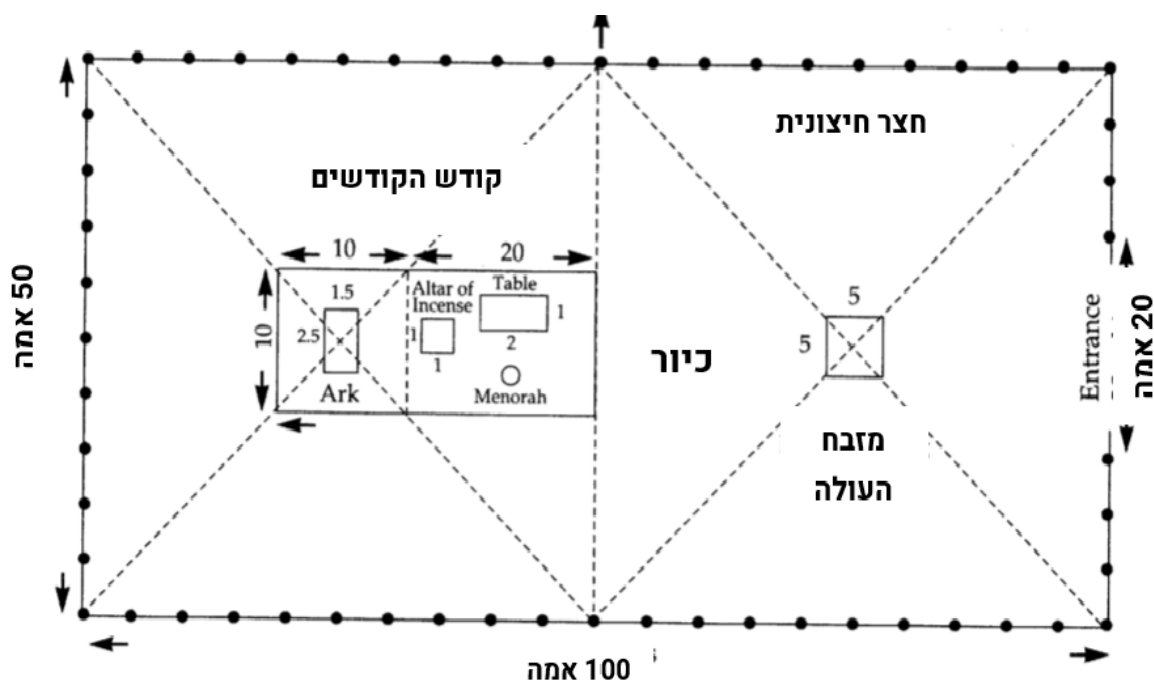
¹ מילגרם, ויקרא, כרך א.
² ויקרא ה:2-3.

אני רוצה להתמקד באחד המקרים הנכללים כדוגמאות למעשים המצריכים קרבן חטאת. אדם שהיה עד לפשע ואינו מדווח על מה שראה למרות שיצאה קריאה לעדי ראייה שיביאו הוכחות. אותו אדם חזה בפשע ולא נשא עדות למרות הקריאה, והוא נמצא אשם ונדרש לנקות את אשמתו בהעלאת קרבן חטאת. כאן כבר לא מדובר במעשה חטא אלא דווקא באי-מעשה - החלטה לעמוד מהצד ולא להתערב למרות שהוא/היא יודעת מה אירע. האשמה נובעת מכך שהצופה מהצד לא פעלה לאיזון הפשע בעשיית צדק (או כדי למנוע פשעים עתידיים) אלא בחרה לא להתערב. ממה, אם כן, מטהר אותו אדם?

עפ"י מילגרם, קרבן החטאת/היטהרות אינו מיועד לאדם שמעלה אותו, אלא למקום קדשו - המשכן. המשכן שוכן בקרב העם היהודי והוא מייצג את נוכחותו של האל בקרב בני אדם.³

זהו המבנה של אוהל מועד:

תשריט של המשכן

³ מילגרם לספר ויקרא.

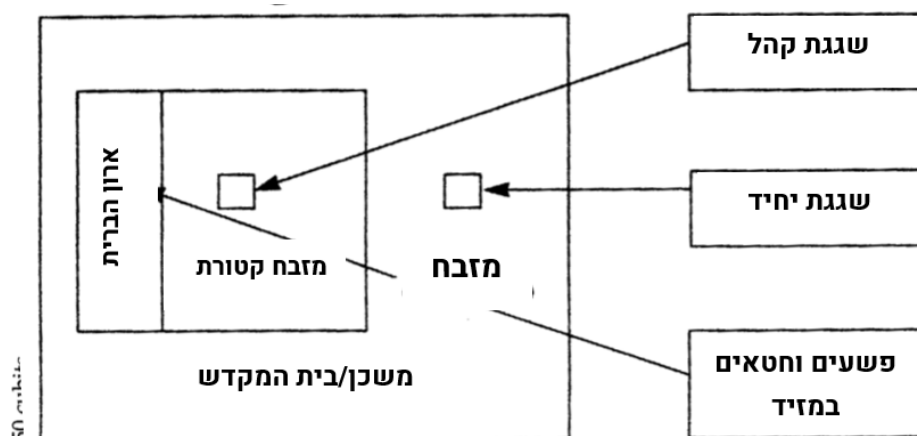

התנהגויות חוטאות אינן רק מעשים שליליים הדורשים תיקון ותשובה של החוטאים. הן גם יוצרות אווירה בקהילה ובתרבות שבהן התבצעו המעשים.

מילגרם טוען כי אם מתבוננים היטב בחטאים שמצריכים קרבן חטאת⁴, במזבח שעליו הועלו הקרבנות ובכיוון הדם שנשפך מן הקרבנות, נוכל לזהות את הדפוס הבא:

כאשר אדם פרטי חוטא בשוגג, הוא/היא מחולל זיהום מוסרי בתרבות הקהילתית. השפה הסימבולית של עבודת הקרבנות מעבירה מסר שההשפעה הרעילה 'תוקפת' את חצר המשכן החיצונית ואת המזבח שלו. אם קהילה או הנהגת חוטאים בשגגה, המעשה שלהן הוא בעל נפח רב יותר ביצירת הזיהום, הרעל חודר עמוק יותר ו'תוקף' את מזבח הקטורת בחצר הפנימית. ולבסוף, אם מתבצעים במזיד חטאים שאין עליהם כפרה, נתזי הרעלים מתפזרים רחוק יותר וחודרים עמוק יותר. הזיהום הרוחני 'תוקף' את ארון הברית ואת קודש הקודשים השוכן בעזרה הפנימית ביותר של בית המקדש.⁵

מילגרם מביא בספרו את השרטוט הבא:

הזיהום שחוללו החטאים הולך ומצטבר וגדל אלא אם כן הפרט והקהילה מכפרים על עוונם ומקריבים קרבן חטאת. בשלב מסוים, השכינה אינה יכולה לסבול אווירה שבה אין מחשבה על החטאים ולא תשובה או כפרה. בסופו של

⁴ ויקרא פרקים ד, ה.
⁵ ר' איוור של מילגרם (לספר ויקרא).

דבר, כשנוכחותו של החטא מגיעה לרמות רעילות, השכינה עוזבת את בית המקדש.⁶ שפת הקרבנות הסימבולית מספרת סיפור בו חברה בונה תרבות של חיים ועבודה. אם החטא אינו נעצר או תוקן⁷ הוא נעשה דומיננטי. אנשים חיים באווירה גדושת רוע ויושפעו ממנה. השכינה אז מסתלקת ומשאירה מאחוריה קליפה ריקה של מבנה חסר שימוש. זו הסצנה שמתאר יחזקאל בחזון המיסטי של מעשה המרכבה, שבו הוא רואה את מרכבת האל עוזבת את בית המקדש. הזיהום הקשה חנק אנשים טובים ונירמל התנהגויות בלתי רצויות. התרבות של ישראל הפכה לכזו של חטא ומוות שאלוהי החיים אינו יכול לשכון בתוכה. באופן דומה מתאר ירמיהו בית מקדש עקור מקדושה ושקוע באווירה של דיכוי והתעללות בין אדם לחברו. אלוהים אז עוזב את המקדש ומשאיר חלל - משכן נטול חיים וחסר אל - שהבבלים מפלחים ומשמידים ללא מאמץ.⁷

ומה לזה ולעניין טומאה מתמשכת? לעתים קרובות הטומאה שווה למוות⁸ ואילו קדושה היא סמל לחיים.⁹ משום כך אסורה הכנסת מתים לבית המקדש, המגדילים וממשיכים את הטומאה (במקום לסלק אותה בטהרה מיידית וטקסי חיים) יוצרים התפשטות נרחבת של טומאת מת. בטקסים (כמתואר לעיל בתחומי חטא ומוסר), אם הטומאה אינה נהדפת, השכינה תעזוב. גם במקרה זה, יש צורך בקרבן חטאת לטיהור המקדש, לפני שהטומאה והמוות ימצאו בו אחיזה ושליטה.

מפרשת השבוע אנו למדים כי לא חטאים בלבד - אלא גם הבחירה לעמוד מן הצד ולא להילחם בפשע או לדווח עליו - הם עבירה חמורה שהשפעתה מתפשטת ומרעילה אווירה של קהילה. בדומה, חיים שאננים בחברת מוות או טומאת מוות שאינם מסולקים לאלתר, דוחקים לפינה תרבות של חיים וקדושה ואינם מאפשרים את קיומה. בסופו של דבר, האל 'נפרד' מתרבות של מוות.

מילגרם מסייע בפיצוח השפה הסימבולית המרוחקת או המבלבלת של הקרבנות, בעלי החיים המובאים למזבח וסוגי המזבחות. ומכאן המסר העמוק יותר העובר בפרשת השבוע: יש צורך בבדיקה ובהתחדשות של החיים חדשות לבקרים. כשלונות במישור המוסרי (עמידה מהצד בפני חטא) או במישור הטקסי (קבלת נוכחותה של

⁶ המשכן היה מקום משכנו הראשון של האל בספר ויקרא. בהמשך הדורות בית המקדש הוא המקום שהשכינה נוכחת בו.

⁷ יחזקאל, בעיקר פרק א', ירמיהו, בעיקר פרק ז'.

⁸ בכך יתמקדו דבריי על פרשת תזריע-מצורע.

⁹ ר' מאמר על פרשת תצווה [על הכהונה, או: לחיות במלוא החיים](#)

טומאת מת בלי אישוש של החיים) מחוללים אווירה שבה נחלשת היכולת להתנגד לחטא או למוות. ללא כפרה ונקיטת פעולות רציניות לעצירת התהליך שבו החטא/המוות מקבעים את עצמם בתרבות, יישאב מהקהילה החמצן המוסרי והרוחני. התוצר הסופי יהיה פרידה של השכינה מחברה כזו.

בהעלאת קרבן חטאת מסמנים הפרט, ההנהגה והקהילה את רצונם להילחם בחטא ולא לאפשר לרוע להפוך לשגרה או לקנות שליטה. הם מסמנים שעמידה מהצד היא נפשעת בדיוק כמו מעשי חטא, משום שהיא מאפשרת קיום של מעשים רעים והשתרשות של הרוע בקהילה. בכל חברה צריך לעצור תופעות של עמידה מהצד ולגרור לאנשים לקבל על עצמם להילחם למען הטוב. במקביל, צריך תמיד לאשש או לחדש את החיים, פן תטה החברה את הכף ותצנח לתוך תרבות של מוות מוסרי או רוחני.

